

Tatjana Hojan*

Slovenski učitelji za zgodovino šolstva: Odsek za zgodovino šolstva in delo njenih ustanoviteljev

Slovenian teachers for the history of schooling: The section for the history of schooling and the work of its founders

Izvleček

Slovenska učiteljska organizacija Udruženje jugoslovanskega učiteljstva, poverjeništvo Ljubljana je na pokrajinski skupščini v Ljubljani leta 1930 sprejela sklep o novem odseku. Ta je bil odsek za zgodovino šolstva, ki bi imel nalogo zbirati zgodovinsko gradivo o slovenskem osnovnem šolstvu. Izvoljeni so bili tudi trije člani tega odseka v Ljubljani in Mariboru. Vendar odsek ni zaživel in že leta 1932 ni več omenjen v poročilih UJU. Član odseka Ciril Petrovec pa je na področju zgodovine šolstva kljub temu opravil ogromno delo, ki je predstavljeno v prispevku. Prav tako sta nekaj del na tem področju pripravila druga dva člana odseka Alojzij Potočnik in Vekoslav Mlekuž.

Abstract

In 1930, at the provincial assembly in Ljubljana, the Slovenian branch of the Association of Yugoslav Teachers passed a resolution about a new section for the history of schooling, whose responsibility would be to collect historical material on Slovenian primary education. Three members of the new section were elected in Ljubljana and Maribor. But the section did not really come alive and in 1932 stopped being mentioned in the Association's annual reports. But one section member, Ciril Petrovec, still managed to carry out a major task, which is presented in this article. The other two members, Alojzij Potočnik and Vekoslav Mlekuž, also did some work in this area.

Slovenska učiteljska organizacija, prvotno imenovana Zaveza, se je leta 1931 preimenovala v Jugoslovansko učiteljsko udruženje, sekcija za Dravsko banovino v Ljubljani. Svoje delo je opravljala v sekcijah oziroma odsekih. Ti so bili vedno znova izvoljeni, nekateri so delovali dalj časa, nekateri manj. Leta 1930 so delovali naslednji: šolsko-upravni, odsek za nadaljevalno šolstvo, za obmejno šolstvo, gospodarski odsek, odsek za stanovski in pedagoški tisk, narodno-izobraževalni in pevski odsek.

Predlog za ustanovitev posebnega odseka za zgodovino šolstva je bil dan na X. pokrajinski skupščini UJU, poverjeništva Ljubljana, ki je bila med 18. in 20. julijem 1930. Ta predlog je sprejel šolsko-upravni odsek, njegov sklep se je glasil: »Osnuje naj se odsek za zbiranje zgodovinskega gradiva osnovnega šolstva za izdajo tozadevne

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

publikacije. Poverjeništvu naj po svojem preudarku izbere v ta odsek strokovnjake za Ljubljano in Maribor.«¹

Na prvi seji ožjega sosveta UJU poverjeništvu Ljubljana 28. septembra 1930 so izvolili člane tega odseka. V ljubljanskega so bili izvoljeni: Ciril Petrovec, Alojzij Potočnik in Vekoslav Mlekuž, za Maribor pa naj jih izbere učiteljsko društvo v Mariboru.²

Učiteljsko društvo za Maribor in bližnjo okolico je zborovalo 16. januarja 1931 in izvolilo v odsek za zbiranje zgodovinskega gradiva Jožeta Malenška s tretje deške šole v Mariboru, Elizabeto Lešnik s tretje dekliške osnovne šole v Mariboru, ki je bila tudi vadnica, in Frana Čička z osnovne šole Selnica.³

Tajnik Josip Kobal je na pokrajinski skupščini 3. julija 1931 poročal o delovanju UJU- poverjeništvu Ljubljana. O odseku je poročal naslednje: »Odsek je v letošnjem letu skušal napraviti načrt za organizacijo dela k sestavi šolske zgodovine. In sicer: 1. Sestaviti bibliografijo vseh naših študij, ki obravnavajo zgodovino našega šolstva. 2. Vseh onih v drugih jezikih pisanih, ki se nanašajo na naše šolstvo. 3. Sestaviti in zbirati bibliografijo naše šolske literarne produkcije – t. j. knjig, ki so jih v svojo pomoč rabili otroci in učiteljstvo. 4. Sestavljati monografijo vseh naših najznamenitejših pedagogov in zbirati v ta namen potrebno gradivo in pa kar je še važnejše, njih korespondenco. 5. Sestavljati zgodovino razvoja naše stanovske organizacije v občeh in posameznih društev posebej. 6. Opozarjati članstvo tudi na lokalno zgodovino posameznih šol. Zaradi prezaposlenosti članov pri drugih odsekih letos vsega tega ogromnega dela še ni bilo mogoče izvršiti – izvršil pa ga mnogo tov. Petrovec, ki sestavlja bibliografijo za zgodovino našega šolstva in piše življenjepis Andreja Praprotnika. Drugo pride pozneje na vrsto, ko stopi odsek v stik s Pedagoško centralo v Mariboru, ki ima tudi zgodovino šolstva v svojem programu in zbira knjige naše literarne produkcije. Odsek naj deluje tudi nadalje in bo, upam, drugo leto že lahko pokazal večje uspehe.«⁴

Odsek za šolsko zgodovino je omenjen tudi v poročilu upravnega in nadzornega odbora JUU, sekcije Ljubljana z druge seje 5. septembra 1931 in v poročilu o izrednem posvetovanju predsednikov sreskih društev in upravnega ter nadzornega odbora sekcije UJU za Dravsko banovino, ki je bila 9. januarja 1932. Tam sta v odseku za šolsko zgodovino navedena samo še Ciril Petrovec in Alojzij Potočnik.⁵

Na zborovanju učiteljskega društva Maribor mesto so 11. maja 1932 sicer razpravljali o odnosu do Pedagoške centrale, vendar ni bilo omenjenega kakršnokoli sodelovanja na področju zgodovine šolstva.⁶

- 1 Sklepi pokrajinske skupščine. Učiteljski tovariš (v nadaljevanju UT) 1930/31, (1. 8.), št. 4, str. 3.
- 2 Delovanje ožjega sosveta UJU – Pov. Ljubljana. (Poročilo iz 1. seje dne 28. septembra 1930). UT 1930/31, (9. 10.), št. 11, str. 1.
- 3 Učiteljsko društvo za Maribor in bližnjo okolico. UT 1930/31, (5. 2.), št. 27, str. 3.
- 4 Josip Kobal: Delovanje UJU – poverjeništvu Ljubljana v poslovnem letu 1930/31. UT 1931/32, (9. 7.), št. 1, str. 1.
- 5 Izredno posvetovanje predsednikov sreskih društev, upravnega in nadzornega odbora sekcije UJU za Dravsko banovino. UT 1931/32, (14. 1.), št. 23, str. 3.
- 6 JUU sresko društvo Maribor – mesto ... UT 1931/32, (16. 6.), št. 44, str. 4.

*Vekoslav Mlekuž (1898–1973), predsednik
Učiteljskega društva Ljubljana – mesto.
(Učiteljski tovariš, 1939,
št. 1., 2. in 3. str. 11)*

*Alojzij Potočnik (1876–1954),
raziskovalec zgodovine, učitelj. (dLib)*

V poročilu o delu sekcije za Dravsko banovino v letu 1931/32 odseka za šolsko zgodovino ni in tudi ni pojasnila, zakaj je ukinjen.⁷

Najbolj aktiven pri ustanovitvi odseka za šolsko zgodovino je bil Ciril Petrovec. Rojen je bil 4. julija 1886 v Čemšeniku. Maturiral je 1. julija 1907 na ljubljanskem učiteljišču. Strokovni izpit za učitelja je opravil leta 1910. Od leta 1907 do 1918 je služboval na šoli Sv. Jakob v Trstu, vmes pa v šolskem letu 1908/9 nekaj časa na Muti. Leta 1918 se je izselil v Ljubljano in tam poučeval sprva na prvi mestni deški šoli, nato pa šesti deški šoli. Umrli je leta 1960.

Bibliografija za zgodovino slovenskega šolstva, ki je omenjena pri poročilu o delu odseka, je ostala v zelo obsežnem rokopisu. Pri njeni sestavi je avtor pregledal vse takratne pedagoške liste, enciklopedije, leksikone, številne zgodovinske in literarne revije ter zbornike. Obsega dela od srednjeveškega šolstva do šolstva po letu 1945. Pregledno navaja na levi polovici strani avtorje, na desni njihova dela, včasih z opombami.

⁷ Druga banovinska skupščina Jugoslovenskega učiteljskega udruženja – sekcije za Dravsko banovino v Ljubljani. Poročilo in sklepi. UT 1931/32, (14. 7.), št. 47, str. 1–4.

V rokopisu je tudi nekaj življenjepisov manj znanih šolnikov: Valentina Burnika, Pavla Koširja, Franca Kranjca, Toma Petrovca, Anice Petrovec, Ivana Robnika in Franca Škulja. Ciril Petrovec je napisal tudi svoj življenjepis in objavil nekaj svojih del.⁸

Rokopis o Praprotniku ima naslov: Andrej Praprotnik, početnik našega učiteljskega tiska in stanovske organizacije ter njegova doba. Delo je Petrovec razdelil na štiri poglavja: Doba njegovega učenja v šolah, ki spada v predmarčno dobo, Doba službovanja na deželi in priznanega delovanja za reorganizacijo šolstva v našo narodno smer in smer njegove samoizobrazbe. Prve kali učiteljske samoizobrazbe, Doba borbe za priznanje eksistence učiteljskega stanu ali doba njegovega najvztrajnejšega ustvarjanja in dela, ki se vrši v zadnjih letih konkordatske dobe, Doba, ko so njegovi nazori in smeri njegovega dela ostarele in je spoznal, da mlajša generacija ne mara več za njih.

Obdelal je le prva tri obdobja, in sicer zelo podrobno. V rokopisu je ostal tudi 60 strani dolg rokopis Ob stoletnici prvega slovenskega učiteljskega časopisa »Šolskega prijatelja« 1852–1952. Napisal ga je pod psevdonimom Ivan Podgorec. Najprej je opisal zgodovino našega šolstva, predvsem na Koroškem, položaj učiteljstva, delo šolnikov, za služnih za izdajo Šolskega prijatelja, predvsem urednika Andrej Einspielerja. Predstavil je tudi vsebino lista med letoma 1852 in 1858, ko je prenehal biti pedagoški časopis.⁹

Že v prvih letih službovanja je Petrovec objavljал prispevke o zgodovini šolstva. Leta 1910 je v Slovenskem braniku objavil obsežno zgodovino o slovenski šoli v Trstu s statističnimi podatki od šolskega leta 1888/89 do 1909/10.¹⁰

Leta 1913 je objavil statistične podatke o številu učencev v deški in dekliški šoli pri Sv. Jakobu in prav tako na obeh šolah v Acquadottu in sklenil z mislijo, da moč Slovencev v Trstu raste.¹¹

V Koledarju šolske družbe sv. Cirila in Metoda je leta 1917 pisal o otroških prireditvah, ki so jih izvedli otroci ljudskih šol Družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu med vojno.¹²

Tudi nekrologe učiteljev je že objavljал. Tako je 1911 v Slovenskem Braniku objavil zapis ob smrti Andreja Široka, v Koledarjih Družbe sv. Cirila in Metoda pa leta 1919 Vinka Engelmana in Egona Jezerška, v koledarju leta 1920 pa Augusta Vašteta.

V Učiteljskem tovarišu so izšli njegovi številni članki, ki so obravnavali zgodovino šolstva. Že leta 1930 je napisal članek o ustanovitvi Učiteljskega tovariša, v katerem obravnava začetke našega pedagoškega tiska od leta 1848 dalje. Tako se dotakne prvega pedagoškega lista Šolski prijatelj iz leta 1852 in nato nameni posebno pozornost nastajanju nove revije in prvemu uredniku lista Andreju Praprotniku.¹³

8 Slovenski šolski muzej (v nadaljevanju SŠM), arhivska zbirka F 206.

9 SŠM, arhivska zbirka F 201.

10 Slovenska šola v Trstu nekdaj in sedaj. Slovenski Branik (v nadaljevanju SB) 1910, str. 67–69, 91–93, 122–124, 150–152.

11 Naša jesenska setev v Trstu. SB 1913, str. 233–234.

12 Otroci namesto odraslih. Koledar šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1917. V Ljubljani, 1916, str. 72–79.

13 Zgodovinske reminiscence iz ustanovitve Učiteljskega tovariša. UT 1929/30, (9. 1.), št. 21, str. 1–3.

Največ prispevkov je Petrovec imel v letu 1935. V prvem piše o prvih denarnih ustanovah, ki so podpirale učiteljske pripravnike, in o prvih pripravnih semeniščih na Slovenskem. Temelj za denarne ustanove je postavil že Anton Martin Slomšek, ki je v Drobtnicah leta 1846 zapisal, da je čisti dohodek od prodaje publikacije namenjen učiteljski pripravnici v Celju. Omenjal je tudi Slomškovo korespondenco o pripravnem semenišču z Matijo Voduškom, ravnateljem celjske glavne šole in učiteljske pripravnice. Za naše drugo semenišče za pripravnike je zaslužen Simon Rudmaš in je bilo ustanovljeno v Celovcu. Sklene, da sta ti dve semenišči zametki sedanjih učiteljskih gospodarskih ustanov, predvsem učiteljskih domov v Mariboru in Ljubljani.¹⁴

V letu 1935 je v treh številkah objavil Slike iz naše preteklosti. V prvem delu piše o učiteljstvu v dobi konkordata, o borbi za slovensko šolo in prvem letu izhajanja Učiteljskega tovariša. V drugem delu piše o plačah učiteljev, o pobiranju bere na podeželju in o zahtevah, da naj bo učitelj plačan kot državni uslužbenec in ne kot cerkovnik in organist. Navedel je tudi črtice učitelja Bernarda Tomšiča v Šolskem prijatelju. V tretjem delu piše, kako je bilo ustanovljeno društvo za pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam. Zahteve za ustanovitev takega društva so se pojavljale že v Šolskem prijatelju, društvo pa je bilo ustanovljeno s posredovanjem dr. France Močnika in deželnega namestnika Chorinskega leta 1861.¹⁵

V istem letniku Učiteljskega tovariša je Petrovec pisal ob 60-letnici šole na Grabnu v Ljubljani, in sicer predvsem o ozadju imenovanja Leopolda Belarja za ravnatelja. Piše o ustanovitvi učiteljskega društva za Kranjsko leta 1869, v katerem so bili tako slovenski kot nemški učitelji. V naslednjih letih je med učitelji nastal razkol, ker so eni še vedno zagovarjali versko šolo, drugi pa so bili odločno proti. Tako sta začela izhajati dva nova lista, Slovenski učitelj in Laibacher Schulzeitung, ustanovljeno je bilo tudi nemško učiteljsko društvo Krainischer Lehrerverein. V njem je bil včlanjen tudi učitelj Leopold Belar in je zato dobil ravnateljsko mesto na šoli na Grabnu.¹⁶

Pisal je tudi o Primožu Trubarju, njegovih nazorih o šolstvu, šolah v dobi protestantizma in učnih knjigah. Omenjal je tudi Trubarjevo podporo ustanovam za ubožne kranjske dijake višjih protestantskih šol, ki so bile v Ljubljani, Celovcu in Gradcu. Pridobil je tudi kranjske deželne ustanove, da so podpirali dijake na nemških univerzah.¹⁷

V letniku 1938/39 je odgovarjal na članek Miloša Verka Črtice iz zgodovine našega stanu. Ta je napisal, da je odlok o prepovedi dajncice 21. julija 1838 pomenil monopol šolskih knjig. Petrovec se s tem ne strinja in piše, da je ta odlok graškega gubernija pomenil le odpravo šolskih knjig, tiskanih v danjčici. To primerja z abecedno vojno na Kranjskem zaradi metelčice. Podrobno je na Štajerskem razlagal vlogo Antona Murka v jezikovnih vprašanjih.¹⁸

14 Prve denarne ustanove za podporo učiteljskih pripravnikov in prvi pripravniki semenišč na Slovenskem. UT 1934/35, (31. 1.), št. 36, str. 2–3.

15 Slike iz naše preteklosti. UT 1935/36, (26. 9.), št. 9, str. 2; (3. 10.), št. 10, str. 2; (10. 10.), št. 11, str. 2.

16 Nekaj zgodovinskih reminiscenc k 60 letnici šole na Grabnu v Ljubljani. 1935/36, (21. 11.), št. 17, str. 2–3.

17 Ob 350 letnici smrti velikega slovenskega učitelja. UT 1936/37, (20. 8.), št. 6, str. 4–5.

18 V spopolnitev listka »Črtice iz zgodovine našega stanu.«. UT 1938/39, (26. 1.), št. 25, str. 2–3.

V treh nadaljevanjih je pisal tudi o glasbeniku Francu Gerbcu in njegovem sodelovanju pri Učiteljskem tovarišu. V njem je pisal članke in poročila o knjigah že od prvega letnika 1861 do 1868, ko je odšel v Prago.¹⁹

V eni zadnjih številčk pred začetkom druge svetovne vojne je objavil prispevek o prvih slovenskih učiteljskih imenikih in koledarjih. Podrobno piše o nastanku prvih dveh imenikov leta 1871 in 1874.²⁰

Drugi učitelj, ki je bil imenovan v odsek za šolsko zgodovino, je bil Alojzij Potočnik. Rojen je bil 17. junija 1876 v Ljubljani, od 1897 služboval na osnovnih šolah, najdlje v Retečah, Spodnji Šiški, od 1912 pa na drugi deški mestni ljudski šoli, kjer se je 1934 leta upokojil. Umrli je 15. aprila 1954. Zanimal se je predvsem za zgodovino Ljubljane in v zvezi s tem objavil številne članke v dnevnem časopisju. V rokopisu je ostal njegov zapis Zgodovina vadnice in učiteljišča v Ljubljani. Obsega 33 tipkanih strani. Poglavlja so: Ozadje ustanovitve normalke v Ljubljani in ustroj novega osnovnega šolstva sploh, Ustanovitev normalke v Ljubljani, Razvoj normalke do Politične šolske ustave, Od izida »Politične šolske ustave« do francoske zasedbe, V času francoske zasedbe, Po odhodu Francozov do pomladi narodov, V letih od 1848 do 1887, Ustanovitev ljubljanskega učiteljišča in njegova preosnova ter preimenovanje normalke v vadnico, Od ustanovitve ženskega učiteljišča do izdaje organizacijskega statusa za učiteljišča l. 1886, Od l. 1886. do začetka svetovne vojne l. 1914, V času prve svetovne vojne od l. 1914. do l. 1918., V času med I. in II. svetovno vojno. Prispevek je bil napisan 30. januarja 1943.²¹ Druga mestna deška šola je leta 1925 izdala publikacijo ob svoji petdesetletnici. V njej je Alojzij Potočnik objavil razpravo Krakovo in Trnovo v preteklih stoletjih.²²

Vekoslav Mlekuž je bil rojen 29. januarja 1900 v Čepovanu. Poučeval je na Vratih, v Lokovcu, Gorenjem Lokovcu, leta 1929 pa odšel v Ljubljano, kjer je poučeval na drugi mestni deški ljudski šoli. Umrli je 31. julija 1973.

Od leta 1935 do 1941 je urejal pedagoški list Učiteljski tovariš in v posebni številki, ki je izšla ob 50-letnici slovenske učiteljske organizacije in 80-letnici Učiteljskega tovariša, je objavil tri prispevke. V prvem 80-letniku »Učiteljskega tovariša« je opisal njegov nastanek in delo dosedanjih urednikov, v drugem »Prosveta« pa zgodovino te revije. V zadnjem članku je objavil pogovor s predsednikom učiteljske organizacije, Luko Jelencem, o razvoju te organizacije.²³

Leta 1943 je pripravil Kroniko Učiteljske tiskarne od leta 1906 do 1940, kjer je podrobno opisal delovanje te ustanove.

19 Franc Gerbec in Učiteljski tovariš. UT 1940/41, (6. 2.), št. 22, str. 2–3; (13. 2.), št. 23, str. 2–3; (20. 2.), št. 24, str. 2.

20 Prvi slovenski učiteljski imeniki in koledarji. UT 1940/41, (6. 3.), št. 26, str. 3; (13. 3.), št. 27, str. 3.

21 Slovenski šolski muzej, dokumentacijske zbirke, mapa Učiteljišča v Ljubljani.

22 Letno poročilo II. mestne deške osnovne šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1924/25. V Ljubljani, 1925, str. 5–9.

23 50 let skupne slovenske učiteljske organizacije. UT 1939/40, (6. 7.), št. 1, 2, 3, str. 2–3.

Leta 1969 je priredil in uredil zbornik slepih Slovenije Svetloba izpodriva temo ter v njej napisal več člankov iz zgodovine delovanja slepih. Med drugimi je opisal delo Josipa Kobala v Zavodu za slepo mladino in o slepih med narodnoosvobodilno borbo.

Leta 1971 je v dveh knjigah izšla publikacija Osnovna šola na Slovenskem v šolskem letu 1969/70 s popisom vseh osnovnih šol in vzgojnovarstvenih ustanov in vseh zaposlenih v njih. Vekoslav Mlekuž je vse te podatke uredil.

Odsek za zgodovino šolstva pri učiteljski organizaciji je prenehal delovati skoraj takoj po ustanovitvi. Je pa zlasti njegov ustanovitelj Ciril Petrovec opravil na tem področju ogromno dela, ki je večini neznano, vendar bi koristilo marsikateremu raziskovalcu šolske zgodovine.

Viri in literatura

Arhivski viri

Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka, F 201 in 206, rokopisno gradivo Cirila Petrovca:

Gradivo za bibliografijo slovenskega šolstva, Šolski prijatelj in Andrej Praprotnik. Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa učiteljišča v Ljubljani.

Časopisni viri

Slovenski Branik 1910, 1913.

Učiteljski tovariš 1929/30, 1930/31, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39, 1939/40, 1940/41.

Literatura

Koledar šolske Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1917, Ljubljana, 1916.

Letno poročilo II. mestne deške osnovne šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1924/25, Ljubljana, 1925.